

ВЕНЕДИКТОВ В.С. ОРГАНИЗАЦИЯ ПОДГОТОВКИ ПЕРСОНАЛА ПО ПРОТИВОДЕЙСТВИЮ ТОРГОВЛЕ ЛЮДЬМИ

Рассмотрены вопросы необходимого кадрового обеспечения противодействия торговле людьми в современных условиях развития общества и государства.

***

VENEDIKTOV V.S. THE ORGANIZATION OF PREPARATION OF THE PERSONNEL FROM COUNTERACTION OF TRADE BY PEOPLE

The problems of necessary personnel provision for combating trafficking in people in current society and state development conditions are given.

О.В. ВОЛОШЕНИЮК

канд. юрид. наук

Національний університет внутрішніх справ

УДК 340.111

ЦІННІСТЬ ПРАВА

Розглядаються справедливість, сила і ефективність як риси права.

Право, як особливе явище цивілізації і культури, характеризується низкою ознак і якостей, що обумовлюють його виключно важливе місце в системі соціального регулювання. Нормативність, системність, формальна визначеність, загальнообов'язковість, висока ступінь державної забезпеченості..., і кожна з яких містить у собі певну цінність. Сплітаючись воедино, вони надають "правовій матерії" особливі, ні з чим не порівнянні властивості, однак для розкриття цінності права як специфічного соціального явища цих ознак недостатньо. Цінність права варто розкривати, досліджуючи не тільки ті його властивості, що лежать на поверхні, але й глибинні, сутнісні його риси.

За словами Н.А. Гредескула, "у всякому праві стільки права, скільки в ньому справедливості" [1, с.134]. Дійсно, саме остання у більшості випадків розглядається як основна внутрішня властивість права, властивість обов'язкова і невід'ємна, без якої воно перетворюється у свій антипод - зведену у закон сваволлю. Більш того, на думку В.С. Нерсисянца, тільки право і може бути названо справедливим, оскільки "і за змістом, і за етимологією справедливості (iustitia) походить від права (ius), позначає наявність у соціальному світі правового начала і виражає його правильність, імперативність і необхідність" [2, с.28-29].

Справедливість права як його внутрішня цінність може бути розглянута під різними кутами зору.

По-перше, право звертається до кожного індивіда як до істоти розумної, здатної осягати навколишній світ, правильно оцінювати процеси, що відбуваються в ньому, і самостійно приймати життєво важливі рішення. Уявлення про інтелектуальну, емоційну і вольову автономію людини є свого роду аксіомою правової оцінки її поведінки. Ті випадки, коли особа не здатна належним чином усвідомлювати й оцінювати характер своїх дій і керувати ними, є

виключеннями і спеціально оговорюються в законодавстві (неповноліття, неосудність, стан сильного душевного хвилювання, помилка, фізичний або психічний примус...).

По-друге, право є загальною формою свободи. "Вільні індивіди – "матерія", носії, суть і зміст права. Там, де заперечується вільна індивідуальність, особистість, правове значення фізичної особи, там немає і не може бути права" [2, с.27]. Свобода тут розуміється не як уседозволеність, а як можливість погоджувати свою діяльність з об'єктивно існуючим порядком речей, як "соціально виправдана свобода поведінки" [3, с.61]. Право впорядковує свободу, воно є як би складна мережа вулиць і провулків, що обмежені певними заборонами, але надають можливість вільно рухатися в будь-якому напрямку. Воно є цінним саме тому, що знімає з індивіда необґрунтовані обмеження, спрямовує його свободу в безпечне русло, гарантує її недоторканність.

По-третє, право – це загальний масштаб і рівна міра здійснення свободи в спільному житті людей. Правова рівність означає визнання рівної соціальної значимості всіх членів суспільства, їхньої рівної правоздатності. Іноді рівність розуміється як зрівнялівка, як фактичний розподіл певних благ порівну, що в принципі не відповідає природі права. Право не може усунути вихідних відмінностей між різними індивідами, обумовленими їх реальними здібностями й обставинами їхнього життя, воно "лише формалізує й впорядковує ці відмінності за єдиною підставою" [2, с.20], закріплюючи рівні можливості набуття тих або інших благ і забезпечуючи їх однаковою для всіх юридичною процедурою реалізації.

По-четверте, право забезпечує узгодження індивідуальних і колективних інтересів. Правова норма сама по собі є феноменом соціальним, потреба в правовому регулю-

ванні обумовлена наявністю великої кількості несхожих воель, домагань, прагнень, що потребують приведення їх до “загального знаменника”. З розвитком суспільства, ускладненням суспільних зв’язків поступово формується специфічний суспільний інтерес, що часто не збігається з інтересами окремих представників даного соціуму. У зв’язку з цим суспільство виробляє різноманітні механізми втручання в поведінку кожного індивіда для того, щоб ввести його у певні, необхідні суспільству межі. Однак, якщо внаслідок дії даних механізмів буде порушуватися принцип відповідності, пропорційності між тим, чим особа жертвує заради суспільства, і тим, що вона від нього одержує, це може викликати відповідну реакцію у вигляді активного або пасивного опору з боку окремих індивідів або соціальних груп. Викривлення принципу пропорційності може привести або до деспотизму, або, якщо переважать відцентрові сили – до розриву суспільних зв’язків, і до анархії. Право, завдяки своїй природі та своїм особливим властивостям, ставить заслон подібним руйнівним процесам і дозволяє досягти компромісу інтересів суспільства й особистості. За словами В.С. Соловйова, “право є історично рухливим визначенням необхідної примусової рівноваги двох моральних інтересів – особистої свободи і загального блага” [4, с.331].

Будучи глибоко моральним по своїй сутності, право разом із тим не підмінює собою мораль. Захищаючи загальне благо, воно високо цінує й індивідуальну волю, індивідуальну автономію, залишає певний простір для спроб і помилок, для деяких неморальних рішень і вчинків [5, с.210-211]. Примусове удосконалення й опшасливлення людей не є метою права, і в цьому полягає його дійсна справедливність і моральна цінність.

Наступним аспектом цінності права є його сила. Для багатьох індивідів і соціальних груп саме ця риса права є найбільш привабливою. “Краще несправедливість, ніж безладдя” - якось сказав В. Гюго. Власне кажучи, у своєму афоризмі відомий письменник висловив кредо позитивістського розуміння права. “Основний ідеал позитивізму - це надійність і спокій” [6, с.93]. Спираючись на примусові заходи, правові норми захищають суспільство від небажаної, небезпечної і шкідливої для нього поведінки, а якщо подібна поведінка все ж-таки виникає, то правові механізми дозволяють звести до мінімуму негативні наслідки. Подібний зв’язок правових норм із державою призводить до того, що сила права часто асоціюється з силою державної влади, яка за допомогою правотворчих, правозастосовчих, контрольних органів, установ виконання покарань формує систему юридичних обов’язків, заборон і юридичної відповідальності та забезпечує їх реалізацію.

Примусовий характер правових приписів – це риса права, об яку зламано безліч списів. Для одних державний примус є благом, засобом забезпечення загальнообов’язковості правових норм, без якого право взагалі не може існувати. Так, на думку Г. Кельзена, “право відрізняється від інших соціальних порядків тим, що це примусовий порядок. Його визначна ознака – використання примусу”¹. Для інших ця ознака є підставою вважати право

лише наслідком свавільного розсуду державної влади, насильством, що ховається під маскою закону.

Об’єктивно кажучи, не можна вважати подібні погляди абсолютно необґрунтованими, особливо якщо розглядати право з позицій юридичного позитивізму. Історія свідчить, що в багатьох випадках правові засоби використовувалися пануючими соціальними спільнотами (класами, кастами, націями) для нав’язування і втілення в життя своєї волі, для придушення опору з боку інших соціальних груп. Однак, примус не є основною рисою права. Сила права – це дещо більше, ніж сила держави, що стоїть за ним та здатна примусити підкоритися правовим приписам. Сама по собі сила не може претендувати на те, щоб бути правом. “Право має примусовий характер, але лише в ім’я свого внутрішнього змісту” [1, с. 97]. Саме внутрішній зміст права складає основу його сили. Відповідно до твердження Месснера, “право є право, навіть якщо відсутня можливість примусу його дії” [2, с. 620]. Чим більше соціальних цінностей враховано при формулюванні юридичних норм, чим більш адекватно вони відбивають реальні економічні і політичні процеси, що відбуваються в суспільстві, тим більшою підтримкою вони користуються, тим більш значущою є “переконлива” сила права.

У процесі свого розвитку право здобуває все значніший авторитет, все більшу власну силу, що дозволяє йому обмежувати і спрямовувати державно-владні функції. Зв’язаність влади законом стає все реальнішою. За словами Нікласа Лумана, “якщо що-небудь, як би володар до цього не відносився, має силу закону, він змушений виявляти обережність у вираженні своїх переваг” [7, с.76]. Кожний правитель, навіть той, котрий використовує авторитарні методи володарювання, зацікавлений в тому, щоб принаймні “фасад” його влади виглядав правомірним. Більш того, право дозволяє змінити вектор державного примусу, так що навіть особи, які не мають ніякої влади і ваги в суспільстві, за допомогою правових засобів можуть забезпечити реалізацію свого суб’єктивного права. “Код влади одержує своє подвійне кодування на основі права, і тому навіть верховний володар може бути визнаний неправим у своїх діях, а найслабкіші зі слабких наділяються правом і в конфліктних ситуаціях можуть бути визнані правими” [7, с.89].

Нарешті, третьою рисою, що відбиває цінність права, поряд із справедливістю і силою, є його ефективність. Тут мова йде про раціонально-прагматичні начала права. Правові норми й інститути, будучи формалізованими, офіційно визнаними інструментами керування соціальними процесами, містять найбільш оптимальні і взаємно узгоджені алгоритми досягнення тих або інших цілей у конкретних життєвих обставинах; при цьому варто розрізняти цілі, що переслідує держава та суспільство при конструюванні даних норм і інститутів, і цілі, яких прагне фізична або юридична особа, що реалізує певні нормативні положення [8, с.86]. У зв’язку з цим і уявлення про ефективність права можуть істотно відрізнятися.

З позицій держави основним показником ефективності права є стан законності і правопорядку, що досягнуто в результаті реалізації основних його функцій - регулятивної й охоронної. Суспільство додає до цього свої вимоги -

¹ Цит. за [2, с.589].

чи дозволяє право зберегти цілісність соціуму, його солідарність, наскільки ефективно воно нейтралізує відцентрові тенденції й улагоджує виникаючі конфлікти. Тут доречно навести слова Норбера Рулана, що оцінює право як один з інструментів, "які винаходить кожне суспільство, щоб спробувати вирішити свої конфлікти" [9, с.301] - у цьому сенсі право дійсно є інтегруючим, стабілізуючим і заспокоїливим фактором.

Крім цього, немаловажним показником ефективності права в загально соціальному плані є його здатність адекватно відбивати тенденції розвитку суспільства, прогнозувати як позитивні соціальні процеси так і можливі відхилення, вчасно реагувати на зміни, що відбуваються, і коректувати їх у бажаному напрямку.

Ефективність права для конкретної фізичної або юридичної особи проявляється в тому, що воно пропонує професійно розроблені й апробовані на практиці моделі поведінки в тій або іншій юридично значущій ситуації, які дозволяють гарантовано, з економією часу і коштів досягти бажаного результату (реалізувати суб'єктивне право, відновити порушений інтерес, відшкодувати заподіяні збитки, попередити небажані наслідки). Завдяки системі юридичних гарантій, що обмежують втручання владних структур у діяльність суб'єктів права, закріплюють перелік процесуально забезпечених можливостей, передбачають механізми захисту прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, досягається стан реальної захищеності особистості.

Охарактеризовані вище три аспекти цінності права, на наш погляд, підкреслюють об'єктивну обумовленість існуючих концепцій праворозуміння. В основу ідеологічної (моральної) концепції покладені уявлення про право як про міру соціальної справедливості. Сила права, як

основний аспект його цінності, чітко проглядається в нормативній, а ефективність права - у соціологічній концепції. Таким чином, кожна з існуючих концепцій праворозуміння акцентує увагу на одній стороні права, нехтуючи двома іншими. Ці міркування дозволяють дійти висновку про необхідність комплексного, інтегративного підходу до визначення сутності права, оскільки тільки взяті в єдності справедливість, сила й ефективність права достатньо повно відображають його цінність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гредескул Н.А. Общая теория права. -СПб.: Типо-Литография И. Трофимова, 1909. -317 с.
2. Нерсисянц В.С. Философия права. -М.: Издат. группа ИНФРА М-НОРМА, 1997. -652 с.
3. Алексеев С.С. Теория права. -М.: Изд-во БЕК, 1994. -224 с.
4. Соловьев В.С. Оправдание добра: Нравственная философия. -М.: Республика, 1996. -479 с.
5. Соловьев Э.Ю. Правовой нигилизм и гуманистический смысл права // Квинтэссенция: Философский альманах. -М.: Политиздат, 1990. -С.162- 235.
6. Козловський А.А. Право як догма і право як ідея // Наук. вісник Чернівецького ун-ту. -1996. -Вип.4-5: Правознавство. -С.89-100.
7. Луман Никлас. Власть. -М.: Праксис, 2001. -256 с.
8. Кудрявцев В.Н., Казимирчук В.П. Современная социология права. -М.: Юристъ, 1995. -297 с.
9. Норбер Рулан. Юридическая антропология. -М.: Изд-во НОРМА, 2000. -310 с.

Надійшла до редколегії 08.10.2004

ВОЛОШЕНЮК А.В. ЦЕННОСТЬ ПРАВА

Рассматриваются справедливость, сила и эффективность как черты права.

***

VOLOSHENYUK A.V. VALUE OF LAW

Validity, power and efficiency as features of the law are considered.

В.П. ГРОБОВА

Національний університет внутрішніх справ

УДК 340.134(430)

ОСОБЛИВОСТІ ЗАКОНОДАВЧОГО ПРОЦЕСУ В ФРН

Виконаний аналіз законодавчої діяльності ФРН.

Аналіз теоретичних та правових джерел свідчить, що законодавство ФРН охоплює: а) закони у формальному

значенні, тобто правові акти, прийняті Бундестагом або парламентами земель; б) закони у матеріальному значенні